

УДК 377

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ-НОВАТОРА Н.С.ВІТКОВСЬКОЇ (70 – 90 РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

Н.Б.Хамська

Анотація. У статті розкриваються теоретичні засади та методика формування творчого потенціалу особистості у педагогічній діяльності Надії Вітківської (70–90-ті роки ХХ століття). Увагу зосереджено на ключових методичних аспектах досвіду педагога: використання дидактичного театру; застосування дидактичних прийомів під час написання творів, розповідей за картинами, відгуків; розвиток уваги, уваги, фантазії учнів через створення казки; використання можливостей позаурочної діяльності з метою розвитку творчого потенціалу школяра; створення творчого освітнього середовища (батьки, діти, учителі, громадські установи та організації).

Ключові слова: творчий потенціал особистості, принципи та функції сприяння розвитку і реалізації творчого потенціалу особистості, педагогічні умови, які сприяють формуванню творчого потенціалу особистості учня, методика формування творчого потенціалу особистості.

Аннотация. В статье раскрываются теоретические основы и методика формирования творческого потенциала личности в педагогической деятельности Надежды Витковской (70–90 годы XX столетия). Внимание сосредоточено на ключевых методических аспектах опыта педагога: использования дидактического театра, дидактических приемов в процессе написания сочинений, рассказов, описания картин; развитие воображения, фантазии учащихся средствами сказки; использование возможностей внеклассной работы с целью развития творческого потенциала учащегося; создание творческой образовательной среды (родители, дети, учителя, общественные организации).

Ключевые слова: творческий потенциал личности, принципы и функции содействия развитию и реализации творческого потенциала личности, педагогические условия эффективного формирования творческого потенциала личности учащегося, методика формирования творческого потенциала личности.

Summary. The article deals with the theoretical principles and methods of forming creative potential in Nadia Vitkovska's pedagogical experience (the 70 – 90's of the twentieth century). Attention is focused on the key methodological aspects of teacher experience: the use of didactic theater, the use of teaching techniques while writing essays, stories based on the pictures, reviews; development of attention and imagination of students by creating stories, use of extracurricular activities for development of the creative potential of the student, creating productive learning environment (parents, children, teachers, community agencies and organizations).

Keywords: creative personal potential, principles and functions of promotion of the development and realization of creative potential, pedagogical conditions which contribute to the creative potential of the individual student, creative potential forming methodology.

Постановка проблеми. В умовах реформування освіти України особливого значення набувають історико-педагогічні дослідження процесу становлення та розвитку педагогічних теорій, освітньої практики, які дають можливість узагальнити, акумулювати використання і врахування досвіду минулого, на основі чого не тільки інтерпретуються й оцінюються педагогічні реалії минулого, але і встановлюється їхній продуктивний зміст, визначається прогностичний потенціал. Важливого значення в цьому напрямку набуває дослідження витоків гуманізації, демократизації навчально-виховного процесу та переосмислення практичного досвіду педагогів-новаторів періоду 70-90 років ХХ століття, діяльність яких і на сьогодні є рушійною силою на шляху до розвитку прогресивної школи ХХІ століття. Перлиною педагогічної спільноти Поділля по праву називають заслужену вчительку України Надію Семенівну Вітківську.

Педагогічні здобутки Н.С.Вітківської отримали визнання не лише в Україні, а й за кордоном, зокрема академік Ш.О.Амонашвілі, який створив «Педагогічну симфонію», увів до складу своєї редакційної колегії Н.С.Вітківську. Він зазначав: «Мені здавалось, що ця вчителька – диригент двох оркестрів, що звучать в унісон: дитячого та родинного, тому що вона змогла об'єднати дітей і батьків з учителем для співпраці, творчості і цікавого спілкування» [7].

Педагогічні ідеї Н.С.Вітківської висвітлено у працях науковців Д.М.Джоли, Л.З.Єгурнової, А.Б.Щербо, педагогів-практиків Е.В.Гаврилюк, Й.М.Кутисмана. Їхні дослідження були спрямовані на вивчення та пропаганду досвіду розумового, морального, естетичного виховання у педагогічній діяльності Н.С.Вітківської.

Незважаючи на значну роботу, проведenu дослідниками, щодо аналізу та узагальнення досвіду

вчителя-новатора з окремих аспектів навчання та виховання учнів, залишається, на наш погляд, недослідженим ключовий аспект її діяльності – формування творчого потенціалу особистості учня.

Вивчення досвіду вчителя засвідчує, що педагогічна діяльність Надії Семенівни базувалась на гуманістичних ідеях освіти, особистісно-орієнтованій педагогічній системі, а це є благодатним ґрунтом для розвитку творчого потенціалу особистості учня. Проблема розвитку творчого потенціалу учня є актуальною, оскільки саме творча особистість може бути конкурентно спроможною, успішною, здатною до розв'язання складних питань у сучасному світі.

Підґрунтям для визначення поняття «творчий потенціал особистості» є дослідження Д.Б.Ельконіна, В.В.Давидова, Л.В.Занкова.

В.О.Моляко визначає творчий потенціал як інтегративну властивість особистості, що характеризує міру можливостей здійснювати творчу діяльність, готовність та здатність до творчої самореалізації та саморозвитку [11].

Мета статті: дослідити та висвітлити теоретичні засади та методіку формування творчого потенціалу особистості у педагогічній діяльності Надії Вітківської (70 – 90-ті роки ХХ століття).

Досліджуваний нами період педагогічної діяльності Н.С.Вітківської припадає на 70 – 90 роки ХХ століття. У цей час Надія Семенівна працювала вчителем початкових класів СЗОШ №17 м. Вінниці. У 1980 році їй присвоєно почесне звання «Заслужений учитель Української РСР».

Для історико-педагогічного періоду (70-90 роки ХХ століття), як зазначає Г.Г.Кловак, характерні такі негативні тенденції: пріоритетність авторитарної педагогіки, її висока заполітизованість, ігнорування національних особливостей, перевага репродуктивних методів навчання у загальноосвітніх школах [8]. За колективом перестали бачити людину, уміння керувати і підкорятися стало самоціллю у процесі виховання. Ідеям гуманно-особистісного підходу до дитини неможливо було пробитися крізь товщу не тільки традиційних авторитарних педагогічних установок, але й крізь уклад державного суспільного життя, заснованого на принципах авторитаризму та диктатури. Людину розглядали як гвинтик у суспільному механізмі, тому абсолютно недоречним вважали питання щодо виховання індивідуальності [2].

Варто зазначити і позитивні тенденції розвитку освіти: зміцнення зв'язку школи з життям через ознайомлення учнів з виробництвом, популяризація прогресивного досвіду В.Сухомлинського, трудове виховання, профорієнтаційна робота в школі [8].

Так званий період перебудови (1985-1990 р.) активізував педагогічну творчість, зокрема почала відроджуватись гуманістична педагогіка. У цей час з'явився такий напрямок, як педагогіка співробітництва. Її представниками були вчителі-новатори Ш.О.Амонашвілі, О.А.Захаренко, І.А.Зязюн, С.Л.Соловейчик, Є.М. Ільїн, В.Ф.Шаталов. Головне досягнення 80-х років – це особистості, які змогли «втягнути» себе на поверхню педагогічного процесу. Уся спрямованість вітчизняної освіти – інноваційна, авторська, вільна, експериментальна – також із цього часу [10]. Саме в цих історичних умовах Н.С.Вітківська проклала шлях до гуманної педагогіки. Як зазначає Л.З.Єгурнова, її клас – це оазис гуманної педагогіки в авторитарній школі тоталітарної держави [7]. Величезне прагнення педагога внести в школу ідеї гуманної педагогіки, педагогіки співробітництва спонукало Надію Семенівну взяти участь в масовому громадсько-педагогічному русі, який зростав із клубів авторської школи «Еврика» під керівництвом А.Адамського.

Головна мета її діяльності – зрозуміти дитину, налаштуватися на одну хвилину з нею, дати їй не тільки реальні знання, але й духовну силу, створити умови для самореалізації. Головною заporукою успіху Надії Семенівни є те, що індивідуальність кожної дитини для неї не нівелюється, а висвітлюється і позитивно оцінюється. Основа педагогічного світу Н.С.Вітківської – життя заради дитини. Надія Семенівна зазначає: «У навчально-виховному процесі важливо не втратити дитину. У гонитві за виконанням програми можна не доторкнутись до особистості і не допомогти їй реалізуватись. Учня варто розвертати обережно до навчальних предметів, не потрібно стояти між предметом і дитиною, а привабити її до нього. Предмети для учнів повинні оживати. Учень має відчувати радість успіху в навчанні». Саме ці ідеї і виражають гуманістичні засади, на яких будувала свою діяльність Надія Семенівна.

У справжнього вчителя все починається з любові! У Надії Семенівни також головне – полюбити дитину. Як сказав Ерік Фром: «Любов – це і турбота, і відповідальність, і знання, і прагнення, щоб інша людина зростала і розвивалась» .

Є діти, як зазначає Надія Вітківська, більшість яких легко полюбити. Це благополучні діти. Важче з проблемними. *Василько Харитонов прийшов до Надії Семенівни у перший клас невідготовлений, з дефектами мови. Одного разу на уроці діти писали казку про Айстру. Надія Семенівна принесла зламану квітку, поставила у вазу. Усі почали розглядати айстру, фантазувати, що ж з нею*

трапилось, як квітка жила вчора? – Вона гралася з вітерцем. Її голубило сонечко. Вона посміхалася до перехожих. – А що ж трапилось потім? – запитує вчителька. – Раптом грім, блискавка. Стовбурець зламався. Як ми закінчимо розповідь? І Василько запропонував картою: «А січок із айстрочки крапав, як сльозинки». Ось і Василька полюбила.

Як засвідчує аналіз наукової та методичної літератури [7], [9], [14], [15], педагогічна діяльність Н.С.Вітківської зосереджувалась на розробці власної методики навчання та виховання дітей в початковій школі, зокрема методики проведення уроків математики, природознавства, читання, мови. Варто зазначити, що скарбницею її досвіду є організація позаурочної діяльності школярів та спільної роботи сім'ї і школи.

Новизна методики Н.С.Вітківської є створення дидактичного театру з метою привабити дитину, оживити букви, слова, числа, математичні дії, які сприятимуть засвоєнню знань. Дидактичний театр є науково-пізнавальний і художньо-естетичний варіант колективної творчої діяльності.

В основі дидактичного театру – дидактична рольова гра, яка поєднує зміст навчального матеріалу з процесом розвитку особистості школяра.

Наприклад, розв'язуючи рівняння, першокласники плутаються в порядку записів, у термінах «сума», «доданок». Переведення математичних правил в образ полегшує їм розуміння, поліпшує запам'ятовування. *Написавши на дошці рівняння $5 + X = 7$, учитель говорить: – X закричав: «Я невідомий доданок. Що робити? Допоможіть!» Він вискочив наперед і протягнув ручки: $X =$. Сума була дуже доброю, вона сказала: «Не хвилюйся: ми допоможемо тобі». Стала поряд і простягла руку (7) - другому доданку. Той також прийшов на допомогу ($7 - 5$). Якщо від суми відняти відомий доданок, дізнаємося, чому дорівнює невідомий доданок. Тоді X знову стрибнув уперед і закричав «Рахуйте швидше!» $X = 2$ [14, с.3].*

У такий спосіб Надія Семенівна, враховуючи індивідуальні, вікові особливості учнів, захоплювала їх вивченням предметів. Ця методика є особливо цінною для неуспішних дітей.

Великого значення Надія Семенівна надавала таким видам роботи, як розповіді за картинами, опис спостережень, перекази, відгуки на художні твори та на відповіді однокласників. Характерною ознакою роботи педагога є сприяння тому, щоб дитина самостійно мислила, щоб самостійність її думки, поглядів, суджень, оцінки були вільними, без утисків, без цензури. І тому Надія Семенівна спочатку замість готових планів для творів демонструвала кілька сюжетних варіантів (пізніше це робили самі діти). Наприклад, спрямовуючи роздуми дітей на написання твору «Березень – весняний місяць», вчителька дає їм такі поради: «Можна описати ледь помітні ознаки весни у місті, у саду; хто пам'ятає, можна порівняти з календарним березнем минулого року; сліди господарювання зими». Надія Семенівна інколи пропонувала початок твору: «Я вийшов зі школи. Небо... Оце диво!» [14, с. 9]. Початок налаштовував дітей на певний тон оповіді, розбурхував уяву дитини в певному діапазоні асоціацій. Один із шляхів орієнтації учня на творче розв'язання завдань – знайомство їх з іншими творами на цю тему. Особливо цінним для дітей був приклад твору Надії Семенівни.

Сосулька и солнышко

«Жила была сосулька. Сначала она была тоненькая и хрупкая. Зимнее солнце любило смотреться в ее глаза. Постепенно она росла тяжелела, на ее блестящей поверхности появились желтые морщинки. Однажды озорник-ветер, бегая по крышам, налетел на сосульку. Сосулька упала и разбилась. Но солнышко пожалело ее, растопило льдинки – родилась маленькая голубая лужица».

Для розвитку особистісного потенціалу школяра продуктивним є формування здатності до оцінної діяльності. Це сприяє тому, що учень вчиться правильно сприймати, засвоювати доступні дитячому рівню критерії добра краси. Ця робота проводилась не епізодично, а системно. Уже в першому класі вчителька навчала дітей складати усні твори за малюнком. Спочатку Надія Семенівна дає можливість дітям скласти розповідь самостійно. Її аналізують діти. В удосконаленому оповіданні діти мають констатувати зв'язність, послідовність, чіткість, цілісність, точність [15, с.5-6]. Після демонстрування розповіді вчителька пояснює зв'язність тексту образно: оповідання схоже на букет, на зчеплені вагони разом, літери у слові тощо. Послідовність оповідання вчителька пояснює аналогічно: Думки, неначе струмочки, зливаються в річку, неначе квітка виростає з насінини. Спочатку паросток, потім стебельце, а далі квіточка. Розкриваючи наступні критерії, діти розглядають малюнок і дають йому назву. Обговорюють найбільш вдалу і не зовсім вдалу. І знову обрані порівняння. Невдалу назву порівнюють із квіткою, у якої обірвана пелюстка, плаття шили, але нитка обірвалася тощо. Поступово завдання поглиблюють. І кожне виконання їх дітьми яскраво обговорюється. Далі діти переходять до аналізу оповідань. Класовод звертає увагу і на форму висловлювання оцінки. Потрібно говорити спокійно, доброзичливо, не тільки критикувати, а й радити, як зробити краще. Учителька навчає учнів бути тактовними в оцінюванні, уміти враховувати індивідуальні особливості однокласників, ставитися з

повагою до кожного (наприклад, Петрик довго хворів, відстав. Йому важко вчитися. Але подивіться: у нього було декілька таких яскравих точних порівнянь) [15, с. 5],

І тоді, і зараз чи не головною причиною успіху Надії Семенівни є те, що індивідуальність кожної дитини не нівелюється, а висвітлюється і позитивно оцінюється. Стимулом для розвитку є успіх, умови для якого створює учитель. Мета його не «піймати» учня, який не довчив, не дописав, не вивчив, а прокласти шлях, на якому дитина хоче читати, писати, рахувати, декламувати, створювати. Для цього необхідно надати можливість вільного вибору кожним учнем міри навантаження: «Хто хоче написати 1 рядок цієї літери? А хто 2? А ти хочеш 10? Молодець! Пиши! Поаплодуємо нашому товаришеві за бажання багато працювати!» Так закладаються цінності для розвитку особистості: працьовитість, вибір високої планки, відповідальність, самостійність, жадоба до пізнання [13, с. 9],

Вивчаючи та аналізуючи досвід Н.С.Вітківської, варто зазначити, що педагог активно використовувала такий засіб творчого виховання, як природа. Спілкуючись з дітьми під час прогулянок у лісі, на березі річки, у парку, Надія Семенівна вчила дітей не тільки дивитись, але і бачити, не тільки слухати, а й чути: «Послухаймо сонце, вітер і траву; подивімось на світ крізь краплинку роси; підслухаймо розмови пташок; погляньмо, як сонце стягує туманну ковдру з річки» [5, с. 28-33].

Саме тут розкривались секрети розвитку творчої уяви і фантазії дітей. Прийоми найрізноманітніші. Один з них – знайти незвичайне. І діти знаходили. Дівчинка показує напівжовтий листочок: «Осінь не встигла замалювати. Напевне, з літом поділилась». Інша дівчинка: «Погляньте на квіти (сальвії), здається, що осінь запалила вогнище, щоб погрітись». Такі колективні оглядини особливо корисні: порівняння однокласників настановлюють на асоціації, стимулюють пошук. Допомогає і дух змагання. Разом цікаво розглядати і думати. Побачена краса виразила індивідуальну творчість школярів. «Дівчинка-берізка коси розпустила, а сонечко кіски їй позолотило» (Світланка Т.); «Остання маргаритка сховалась під кущем – жовтесенька голівка з біленьким комірцем» (Таня Д.). [4, с. 19].

Важливий прийом навіювання. «Красиве слово – багатство душі. Бережи його в серці. Де потрібно – скажи». Коментуючи твори дітей, Надія Семенівна оцінювала їх так: «Дуже гарно. Ти вчився писати у Г.Скребницького?», «Прекрасно сказано! Пам'ятаєте, діти, у С.Єсеніна є схожий образ». Так, діти мають себе відчуті не просто читачами, а й учнями О.Пушкіна, навчатись у М.Пришвіна, І.Соколова-Микитова, долучатись до великої справи – творчості. Завдання цього типу робіт виконують від найпростішого до найскладнішого [5, с. 28-33].

У 1–2 их класах діти складають казки, мініатюри, у 3-му – замітки в газету, відгук про поезію, твір мистецтва.

До скарбниць досвіду Н.С.Вітківської варто віднести використання казки як в урочній, так і в позаурочній діяльності. Саме через казку Надія Семенівна розвивала уяву, увагу, фантазію. Як вона зазначала: «Без цих особливостей немає ні математика, ні фізика, ні хіміка; вони потрібні тому, що не підмінюючи самої науки, можуть допомогти її засвоєнню» [13, с. 6].

Надія Семенівна завжди шукала «гострий» об'єкт для казки (незвичайний, дивовижний, фантастичний, неперевершений).

Осінь. Діти підходять до груші, яка горить різнокольоровим листям:

– Тихіше, тихіше, – шепоче вчителька, – злякаємо, полетить. –

Учні оглядаються. Крім груші нікого.

– У кого є клітка?

Клітки, звичайно, немає.

– А, може, є мотузок?

Наталя протягує пасок.

– Піймаємо? Учитель показує на грушу.

– Ні, – кажуть дівчата.

– Так, – заперечують їм хлопці і обхоплюють руками стовбур груші.

– Полетіла ... Жар-птиця. Підберемо хоча б пір'їнки.

Дома діти пишуть твори про зустріч з дивною Жар-птицею. Варіанти різні: побачили яскраву пташку, хотіли спіймати – полетіла; восени сіла Жар-птиця, спіймали – стала грушею, прикрасивши собою весь парк; відлетіли восени Жар-птиці, одній сподобався наш парк – стала вона чудо-деревом [5, с. 120].

Власну технологію використання казок у навчально-виховному процесі Надія Семенівна подала так: пошуково-творча робота дітей під рубриками: «Як створювались казки», «Який зміст казки», «Порівняння героїв», «Узагальнення мови казки», «Особливості її читання». І нарешті – свідоме створення казки [4, с. 28-33].

Навчання дітей аналізувати, узагальнювати, порівнювати, розрізняти, виділяти – це могутній шар ґрунту для формування творчості учня.

Потрібно зупинись і на такому виді роботи, як аналіз та оцінка творів мистецтва та вираження власних думок про них, розуміння їхньої цінності. Це здійснювали у формі письмових відгуків, творів, листів і визначальним у змісті був оцінювальний момент. У цьому випадку творчу діяльність учня прирівнювали до критика.

Н.С.Вітківська реалізувала новаторські ідеї в організації позаурочної діяльності учнів. З метою виявлення здібностей, нахилів дітей щомісячно проводили захід «Світ моїх захоплень», де презентували роботу дітей. Тут відбувались презентації визначних акторів, художників, спортсменів класу. До речі, батьки також демонстрували свої захоплення, здібності, уподобання. Необхідно зазначити, що позакласні заходи відзначались оригінальністю, оскільки їхній зміст набував особистісного смислу. Це засідання клубу «Розмова образливих речей», «Бал в королівстві ввічливості», «Як розумно проводити дозвілля?», «Свято природи», «Що в імені моєму?» та ін. В учнівському колективі працював самодіяльний театр. Діти з програмою виступали в дитячих садках, у міських, обласних бібліотеках тощо [6].

Успіху в роботі досягали завдяки тісній співпраці батьків, учителя й учнів. Зустрічі педагога з батьками – це розповіді про неординарні дитячі вислови, це читання дитячих творів, це обговорення спільних проблем батьків і дітей. Діти демонстрували батькам свої успіхи у навчанні: «Віктор блискуче розв'язував задачу, Оля самостійно робила розбір речення, Петрик гарно читав вірш». Досягнення учнів Надія Семенівна відзначала у кожній дитині. До роботи з дітьми в школі долучались батьки. Вони складали для дітей усього класу цікаві, «смачні» задачі про Чебурашку, Вінні-Пуха, Буратіно та Алладіна замість безликих задач підручника. Склали першу сотню задач, потім – другу, третю... Дитина, що розв'язала 5 задач, замальовувала червоним скибочку яблучка-показника. На табло було видно, як дозрівають яблучка, ніколи одну дитину не порівнювали з іншою. Фіксувався успіх кожної дитини у її змаганні самої з собою [7].

Ще одна форма роботи спільної праці дітей, батьків і вчителя – це написання зошита під назвою «Для мами». Під рубриками «мамині очі», «мамині руки», «мамина посмішка», «мамина казка», «мамина пісня», «мамині квіти» діти розміщували свої розповіді про маму за відповідним сюжетом [5, с.141-148].

Школа, батьки і діти – це була велика дружна сім'я. Жоден виховний захід не проводився без участі батьків. Така тісна співпраця вплинула на те, що у 90-х роках Надія Семенівна стала ініціатором у створенні приватної школи сімейного типу «АІСТ». Сьогодні – це асоційована школа ЮНЕСКО, експериментальний майданчик АПН України.

Вивчаючи та аналізуючи досвід учителя-новатора, ми дійшли висновку, що її зміст орієнтований на позитивні особистісні зміни, які дають можливість учневі успішно включитись в творчу діяльність і самореалізуватись у ній.

Подана методика забезпечила розвиток в учнів задатків, нахилів, які проявлялись у наданні учнями переваг певним видам діяльності, сприяла розвитку їхніх інтересів, допитливості, інтелекту, наполегливості, цілеспрямованості, працелюбності. Впадали у вічі швидке та якісне оволодіння вміннями, навичками, майстерністю виконання певних дій, здатності до реалізації власних стратегій і тактик різних проблем.

У процесі дослідження ми визначили основні принципи та функції сприяння розвитку і реалізації творчого потенціалу особистості у педагогічному досвіді Н.С.Вітківської:

1. Зорієнтованість дитини на позитивні дії.
2. Демократичність в освітньому середовищі (суб'єкт-суб'єктні стосунки).
3. Гуманізм, що означає пріоритетність права свободи, творчий розвиток особистості, співвіднесення освітніх вимог з можливостями та здібностями школярів.
4. Міжпредметні зв'язки, що передбачають розвиток особистості в умовах узгодження змісту всіх видів роботи, спрямованих на розвиток творчого потенціалу особистості.
5. Зв'язок з практичною діяльністю, що передбачає формування вмінь самостійно аналізувати, приймати певні рішення і діяти відповідно до вимог сьогодення.

Аналізуючи досвід Н.С.Вітківської, ми виділили педагогічні умови, які сприяли формуванню творчого потенціалу особистості учня: формування стимульовального морально-психологічного та творчого середовища; створення ситуації успіху у навчанні; інтеграція зусиль школи, сім'ї, громадськості; стимулювання інтелектуального і творчого пошуку учнів; пріоритет відносин співробітництва і співтворчості всіх учасників навчально-виховного процесу; застосування методики, яка сприяє розвитку творчого потенціалу особистості учня.

У процесі дослідження нами виявлено, що використання методики та методичних прийомів вчителя-новатора ефективно впливає на розвиток творчого потенціалу особистості учня, а саме:

1. Використання дидактичного театру дає можливість задіяти різні сфери дитячої творчості – літературну, образотворчу, музичну, сценічну, що сприяє максимальній активізації дітей та забезпечує умови для самореалізації.

2. Використання дидактичних прийомів під час написання творів, розповідей за картинками, відгуків: демонстрація захопливих сюжетних варіантів твору; спрямування роздумів дітей на діяльність шляхом створення проблемних ситуацій, демонстрації шляхів неординарного початку; демонстрація кращих робіт з коментарем учителя, у якому увагу акцентують на найбільш вдалих учнівських знахідках; створення умов для виникнення образів та почуттів; колективне редагування – пошук прикладів з поданого змісту твору, у якому відсутні зв'язки, послідовність, ємкість, художні якості, що супроводжується образним коментарем; виявлення незвичайного в буденному; колективні оглядини елементів природи з метою налаштування на асоціації, стимуляцію творчого пошуку;

3. Розвиток уяви, уваги, фантазії учнів через створення казки: пошук «гострих» об'єктів для казки (незвичайні, дивовижні, фантастичні); створення ситуацій, які вводять учня у світ фантазії; інсценізація казок; застосування технології створення казки.

4. Використання можливостей позаурочної діяльності з метою розвитку творчого потенціалу школяра: створення багатой культурної реальності засобами музики, театру, літератури, музеїв, вивчення природи, образотворчого мистецтва, спорту, хореографії; занурення у свята, які створюють батьки, діти і вчителі; діяльність театру, в якому беруть участь батьки, діти, вчителі; екскурсії, тематичні та проблемні, які емоційно захоплюють та естетично збагачують; виховання особистості дітей через живе, емоційне осмислення особистостей видатних людей.

5. Створення творчого освітнього середовища (батьки, діти, учителі, громадські установи та організації): організація спільної діяльності учасників освітнього середовища; розробка та презентація спільних творчих виховних проєктів; створення вчителем ситуацій для позитивних стосунків батьків і дитини; надання особистісного смислу заходам, які формують шанобливе ставлення до батьків.

Отже, досвід педагогічної діяльності Надії Семенівни Вітківської, обґрунтована методика вчителя-новатора з проблематики розвитку творчого потенціалу особистості представляє наукову і практичну цінність в умовах модернізації освіти XXI століття і може бути використана у навчально-виховному процесі загальноосвітніх установ.

Література

1. Амонашвили Ш.А. Призвание учителя / Ш.А. Амонашвили // Педагогическая трилогия «Школа жизни». – 2007. – Т.1. – 47 с.
2. Богуславский М. В. Подвижники и реформаторы Российского образования / М. В. Богуславский. – М. : Просвещение, 2005. – С.160-161.
3. Вітківська Н. С. Твори про природу в початкових класах / Н.С. Вітківська, Л. І. Гаврилюк, А. Б. Щербо [та ін.] // Початкова школа. – 1970. – №2. – С. 33 – 39.
4. Вітківська Н.С. Вивчення казок як засіб естетичного розвитку молодших школярів/ Н.С.Вітківська, А.Б. Щербо, Д.М. Джола // Початкова школа. – 1970. – №7.– С. 16 – 22.
5. Вітківська Н.С. Формирование эстетической культуры младших школьников / Вітківська Н.С., Щербо А.Б., Джола Д.М. – К.: Радянська школа, 1980. – 151 с.
6. Вітківська Н.С. Формирование культуры поведения младших школьников / Вітківська Н.С., Джола Д.М., Щербо А.Б. – К. : Рад. Шк., 1988. – 144с.
7. Єгурнова Л. З. Світ і світло Надії Вітківської [Електронний ресурс]. – Режим доступу к ресурсу: aistschool.livejournal.com/36542.html
8. Кловак Г.Т. Генеза підготовки майбутнього вчителя до дослідницької педагогічної діяльності у вищих педагогічних закладах України (кінець XIX – XX століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки / Г.Т. Кловак К. – 2005.– 40 с.
9. Кутирман Й.М. Шлях до олімпу / Й. М. Кутирман //Скарби учительського серця. Гамбург, – 2011. – С. 248 – 251.
10. Мельникова Н.М. История общественно-педагогического движения «Єврика» [Електронний ресурс]. – Режим доступу к ресурсу: <http://vo.hse.ru/attachment.aspx/Id=149>
11. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості // Обдарована дитина. – 2004. – № 6. – С. 2-9
12. Шпачинський І. Л. Творчий потенціал особистості і його реалізація в умовах трансформації суспільства :автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / І. Л Шпачинський. – Одеса, 2006. – 21 с.
13. Щербо А.Б. Актуальні проблеми естетичного виховання школярів /Початкова школа. – 1974.– № 12.– С.1 – 8.
14. Щербо А.Б. Місце і роль уяви у розвитку молодшого школяра / А. Б. Щербо, Н.С. Вітківська, Д.М. Джола // Початкова школа. – 1976.– №12.– С.5–12.
15. Щербо А.Б. Розвиток у дітей здатності до естетичної оцінної діяльності / А. Б. Щербо, Н.С. Вітківська, Д.М. Джола //Початкова школа. – 1975. – №7. – С. 6 – 13.
16. Матеріали із власного архіву Н.С. Вітківської

Як створювались казки? (думки дітей).

«Мені здається, що казка про сокиру-саморуба виникла так. Пішов чоловік у ліс дрова рубати. Працював від зорі до зорі, а дров мало. І подумав він: «Була б у мене така сокира, щоб сама нарубала дров на все село!». Так створили казку про саморуба, а потім люди зробили електропилку» (Рая Ш.). «Казка про шапку-невидимку виникла, напевно, в часи кріпаччини, коли селяни хотіли сховатися від своїх панів. Вони думали: «Ех, непомітно втекти б далеко від цих страшних місць у тридев'яте царство, де немає неволі». (Людя О.).

Казки, написані учнями 3 класу СШ№17 м. Вінниці (1975р.)

Жив-був славний молодець. І все життя прожив би він добре, коли б не замріявся про чудову машину, яка літає. По якійсь годині він все ж вирішив зробити її. Та ба! З чого і чим робити? Сам не знав. І вирішив податися на пошуки, йшов він, ішов, бачить – гора, а в ній заліза багато. І подумав молодець: «Ех, був би в мене молот богатирський, як у казці». І тут з'явилась перед ним красна дівчиця. «Як тебе звати? — спитав він. — «Я Казка. Ти не віриш?» — «Вірю», — сказав славний молодець. — «Добре. Я тобі тричі допоможу». І дала йому Казка молот. Кує славний молодець машину, та вже не в змозі працювати — голод його зморив. І думає він: «Була б Казка, вона б мені допомогла». З'явилась перед ним красна дівчиця і говорить: «Виори це поле — я тебе нагодую». Виорав він поле і одержав скатерть-самобранку. Кує далі, та ось уже знову пристав — пити захотів. Казка і говорить: «Вдар сім разів об землю — і я тебе напою». Вдарив він молотом, і з землі ринула вода. Напився молодець і почав просити Казку залишитися. Але вона сказала: «Багатьом я повинна допомогти. Вони також казку перетворюють у життя». І з цими словами зникла. А славний молодець зробив таку машину, що й сьогодні народ на ній літає і говорить: «Нам казка будувать і жить допомагає...». (Вітя Ж).

Жив в одному селі юнак. Звали його Пров. Одного разу приснився йому сон: літає він понад хмарами на килимі-самольоті. А цей килим-самоліт зроблений з небаченої і нечуваної в ті часи тканини. Прокинувся Пров, подивився — нема ні килима, ні тканини. Засумував він, а потім згадав, що є на світі дівчина Казка, яка все знає. А живе вона в чистому полі. Пішов до Казки Пров і спитав, чи є такий чудо-килим і як його знайти. Вона відповідає: «Такого чуда нема, але його можна зробити з шовку. А шовк у Шовкопряда». І розказала про шлях до нього. Прийшов юнак додому, скував собі богатирський меч, вибрав богатирського коня і поїхав шукати Шовкопряда. Їхав лісом — розпитував дорогу у звірів, їхав річкою — розпитував дорогу в риб. Нарешті дістався до царства Шовкопряда. Вийшов сам Шовкопряд, і почався бій. Довго билися вони і ще билися б, та Казка допомогла. Пров з Казкою перемогли Шовкопряда і здобули шовк. З того часу у нас і шовк є, і самольоти, і Казку також не забули. (Миколка П.).

Листи-твори, написані дітьми 3 класу художнику Б.М.Йєменському

Шановний Борисе Михайловичу! Ми всім класом розглядали Вашу картину «Дихання весни». Картина нам сподобалась. У ній багато любові до природи, до Вітчизни. Ці ніжні беззахисні підсніжники! Вони наче чудом вирости на обпаленій, вигорілій землі. В центрі картини — юний солдат. Його очі сяють майже дитячою блакиттю. Трохи опуклі, вони широко розплющені з подиву. Бувалий солдат відпочиває. Його чекає важкий бій. Нам хочеться написати Вам, що тонкі берізки на картині дуже схожі на ті, які ми бачили, буваючи з учителькою на прогулянці в лісі, парку. Ми уважно роздивились Вашу картину, щоб полюбити, зрозуміти все, що називається нашою Батьківщиною.

(Ілона М.).

Добрий день, Борисе Михайловичу! Нам дуже сподобалась Ваша картина «Дихання весни». Серед потьмянілого листя боязко виглядають підсніжники. Тонкі берізки освітлюють картину. Гілочка верби вже опушилась легким жовтим пилком. І в цьому виражена краса російської природи. І якось страшно, що завтра тут пройдуть танки, змітаючи все живе на своєму шляху. Не буде підсніжника, не буде молодого солдата. А зараз він сидить на старому листі, вслухається в шелестіння підсніжників, що пробиваються з-під землі. Він по-дитячому відкопав губу. Ледь-ледь підвівся...

(Владик Д.).

Дитячі етюди, написані після спілкування з природою

Тишина... Мы вышли на берег реки. Зеркальная гладь отражает берег. Красивы теплые, осенние вечера. Чуть слышно переговариваются деревья. Под их шепот мы вышли на обогретую последними лучами солнца поляну. Вдруг среди кустов, деревьев что-то мелькнуло. Жар-птица! Она пылала алым цветом, переливалась оранжевым. На темном фоне ярко выделялся ее нежный, прекрасный силуэт, мы подошли ближе и это оказался изящный кустик бересклета.

Левитановский пейзаж

Тихо... Тепло... Шепчутся ивы, купают свои косы в воде, Златоволосые девочки-березки греются под последними лучами солнца, Зеркальна гладь реки. Соседний берег точно терем расписной. Липовые, золотые, багряные деревья стоят над рекой, замороженные тишиной. Как хорошо! Воздух чист. Облака, как взбитые сливки. Такие картины рисовал И.И.Левитан, он мог передавать настроение.

Мои наблюдения

11.11. Дни стали короче, ночи длиннее. Яблоки прозрачны. Тепло. Еще цветут осенние цветы, но морозно. В некоторых местах зеленая трава. Еще зеленые листья ивы; редко промелькнет золотая рыбка.

30.11. Восход солнца сегодня в 8.33, заход в 16.03. Конец осени, а выпал снег, у нас -1, а в Молдавии +16. Лес опустел без зеленой листвы, солнце ходит за облаками. Небо хмурое. Лишь изредка ласковые лучи улыбнутся озябшей земле. Но зато какие бывают восходы! Рыхлые облака подсвечивают розовым цветом. Затем облака перестраиваются и получают фигуры.

1.12. Холодный ветер. Под ногами чавкает грязь. Город спит. Ночью хозяйничает Дед Мороз, а утром Матушка-Зима взбила перину. Веселые снежинки аккуратно укрыли поляны, на старые ели одели шапки. Ребятам – катки. Взрослым – удовольствие.

8.12. Дует ветер. Он подымает с земли снег и несет, несет... Снег мелким, как потрепанным, ковриком укрывает озябшую землю. Потеют стекла, а по ночам на кошачьих лапах в город пробирается Дед Мороз. Но зато Солнце по утрам не сдастся, вот и получается потрепанный коврик.

23.12. Серо... Тишь... Только завывает ветер. Все хмуро, озябли под порывами ветра березки. Прячутся в затишье. Тает снег, превращаясь в грязь. Несмотря на это, небо по вечерам голубое, лишь изредка тучка-летучка затягивает голубую простыню неба.

3. 03. Весна... Все ей рады! Высыпали ребята на улицу – каналы строить. Весну на цветастом пароходике встречать. Первого марта у людей нет праздника, а в природе есть – начало весны. Начинает светлеть небо. Плачут на крышах сосульки. Веселее чирикают воробьи. На базаре уже продают пуховки ивы. Да, заметно весны дыханье.

Твори учнів 1 – 3 класів (1970–1980 рр.)

Моя мама

"Моя мама приветливая, искренняя. У нее добрые карие глаза и умелые руки. У меня мама очень любит детей. Она работает в детском садике воспитательницей. Она работает там потому, что от всей души желает, чтобы все ее воспитанники другие малыши выросли хорошими и добрыми людьми, как и она сама. Этим она помогает нашей стране". (Игорь Д.).

Мой дедушка

«У моего дедушки седые волосы, появились морщины. Глаза у дедушки карие и густые брови. Он высокий и стройный. Дедушка был офицером и служил на Дальнем Востоке» Теперь дедушка работает на турбазе "Ласточка". Однажды дедушка повел меня на турбазу. Мы подошли к озеру, над озером росли кудрявые деревья, а на деревьях прыгали и перелетали с дерева на дерево шустрые, рыжие лесные белочки. Одна белочка спрыгнула с дерева и с испугом смотрела то на меня, то на дедушку своими бусинками. Белочка пошевелила кисточками и хотела уж прыгнуть на дерево. Но дедушка бросил ей сыра. Белочка мгновенно схватила сыр и исчезла в кустах. Я очень люблю своего дедушку». (Елена О.).

Мой папа

«Мой папа черноволосый, глаза у него карие. И у него на лице часто сияет улыбка. Он очень рано встает, и уходит на работу. С работы он приходит усталый. И мне всегда хочется радовать его. Он очень часто играет и шутит с нами. Мы с ним вместе ходим на каток. Я очень люблю своего папу». (Елена С.).

Мой папа

«Мой папа строитель, он строит новые и ремонтирует старые дома для людей. Это очень хорошая профессия. Папа трудолюбивый. Он помогает маме. Ходит за покупками и покупает нам разные лакомства. Пылесосом чистит пыль. В свободное время гуляет с нами. Папа ласково называет меня «доця», и мне нравится, когда он так говорит. Мой папа добрый, честный, справедливый и за это я его очень, очень люблю». /Рафман/.

Мой папа

«Мой папа уехал, но не навсегда. Я помню своего папу. У него черные, пушистые брови, умные, карие глаза, он высокого роста. Я очень люблю своего папочку. Мне запомнилось, как я провожала его на поезд. До сих пор помню, как папочка сел на поезд и даже не успел попрощаться. Поезд отправлялся. Я заплакала. Дальше я ничего не помню. А теперь, когда вспомню этот случай, плачу». /Елена О./.

Мой папа

«Мой папа матрос. А матросы все добрые и умелые. Он мне рассказывал, что водил быстроходные корабли. Еще он рассказывал, как матросы спали на сетках, как они жили, В полночь они бежали – была тревога. Я решил быть матросом, как папа». (Игорь Г.).

Если бы я была волшебницей...

« В марте цифра «8» творит чудеса. Хочется мечтать. Что бы я сделала для Надежды Семеновны, если бы я была волшебником?

Я бы сделала такие порошки, которые исцеляют от всех болезней и от усталости. Затем сделала бы стеклышко, приложишь к тетради, ошибки сами выскакивают на поля. Для нас учеников придумала бы антиленин, (по-русски – «трудолюбин»), протиболтин, природолюбин. Винницу я бы сделала приморским городком: Надежда Семеновна очень хочет, чтобы мы полюбили море так, как она. А вокруг нашей школы пусть будет густой лес с белками, синицами, грибами, земляниками, с ромашковой поляной и девочкой Татьяной. Я не хочу расставаться с Надеждой Семеновной. Перед сном цифра «8» творит чудеса...

С праздником Весны!»